

ziliterních vztahů mezi literaturou metropole a literaturou emigrace. U Čechoameričanů se bilingvnost, pokud k ní došlo v druhé a třetí generaci, většinou nestala podkladem k biliterarnosti. Historicky a jazykově odlišné sociokulturní prostředí primárně znamenalo tvorbu v mateřském (prvním) jazyce, aby nebyl přerušen kontakt s recipiency domácího prostředí, zároveň je však zřejmá snaha integrovat se do nového kontextu, který se vyznačuje oběma jazykovými a kulturními kódy. Pojem literární enkláva, jak jej užívá badatel, je pro tento typ meziliterarnosti funkční: představuje literární subsystém prostorově lokalizovaný sice uvnitř většího celku, avšak hodnotově vůči němu vymezený kontradiktory na základě jisté duchovní aktivity, konkrétní reflexe určitého lidského společenství. Důležitou roli sehrává i síla a nosnost původní domácí tradice a kultury prosazované volbou jazyka a funkcí textu vzhledem k novému adresátovi.

Ačkoli Papouškova práce, díky k odlišně zvolenému cíli, mohla tyto teoretické problémy pouze naznačit, zůstává materiálově a interpretačně vyčerpávající sondou do neprobádané oblasti českoamerických literárních vztahů a metodologicky otevírá perspektivní cestu dalšího výzkumu.

Miloš Zelenka

RŮZNÉ ASPEKTY IKONOSFÉRY

Krystyna Kossakowska-Jarosz: *Śląsk znany. Śląsk nie znany. O kulturze literackiej na Górnym Śląsku przed pierwszym progiem umasowienia.* Uniwersytet Opolski, Opole 1999.

Dariusz Rott: *Bracia czescy w dawnej Polsce.* Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2002.

Dwudziestowieczna ikonosfera w literaturach europejskich: Wizualizacja w literaturze. Pod redakcją Bożeny Tokarz. „Śląsk”, Katowice 2002.

V Polsku se před časem prosadil typ bádání usilující o komplexní areálový přístup, o studium kultury v širokém slova smyslu na určitém typologicky vyhraněném, nejlépe diachronně nebo i synchronně multilingválním a multikulturním teritoriu.

Polská badatelka Krystyna Kossakowska-Jarosz přistoupila k analýze kultury Horního Slezska ze systémového a funkčně dynamického hlediska. Především se vyhnula stereotypní deskriptivnosti dosavadních výzkumů a jejich ignoranci masové (triviální) produkce. Literaturu vidí v soustavě masové kultury a trhu. Literatura je pro ni nejen textem, ale především knihou se všemi komponenty, tj. s grafikou, ilustracemi aj. Autorka pak analyzuje postavu autora, literární kritiku a čtenáře z různých hledisek, jak o tom píše v závěru: „*Kultura literacka Ślązaków identyfikujących się z polskością, którą w wybranych przejawach opisałam, tylko okazjonalnie realizowana była w obiegu wysokim. Ślązacy najczęściej stykali się z jej skomercjalizowaną, popularną wersją.*“ (s. 219) Slezsko je ovšem diachronně či stopově synchronně celem multilingvální a multikulturní, kam zasahovali Češi i Němci, nemluvě o svébytnosti Slezanů jako takových – ale to je již téma jiného výzkumu. Ten do značné míry v jiném prostoru a čase provedl katovický polonista Dariusz Rott (viz dále).

Kdysi bylo sice běžné, že Češi četli polsky a Poláci česky – a nejen poezii, ale i dost dlouhé romány, ale to je dávno pryč; dnes Češi nečtou ani slovensky. Tuto bývalou blízkost nám připomene kniha mladého katovického slavisty, kulturního historika a literárního vědce Dariusze Rotta, který se zaměřil na srovnávání českých a polských kulturních jevů. Jeho práce je pozoruhodná již svým základním přístupem: autorovi jde o tzv. ikonosféru, tj. skutečnou, smyslově konkrétní podobu určitého prostoru; v daném případě se jedná o nám dobře známé Lešno (Leszno), ale nejde jen o ně: autor se zabývá všemi podstatnými kulturními stopami, které čeští bratři v jižním Polsku zanechali.

Rottova práce se skládá z osmi částí a rozsáhlého metodologického úvodu: první pojednává o básníkovi Piotru Wachenioví, druhá o ikonosféře Lešna v letech 1628–1656, třetí o ženách v Lešně 17. století (Krystyna Poniatowska a Anna Memorata), další pojednává o cestách českých

bratří a jejich literárních reminiscencích, následující se zabývá literárními institucemi severní Evropy ve světle známého islandského cestopisu Daniela Vettera, šestý líčí vztah politiky a literatury u Jana Amose Komenského v souvislostech tzv. sarmatské kultury, sedmý oddíl se týká Lešna v letech 1655–1656 na pozadí románu Stanisława Helsztyńskiego *Amosův žák* (1976). A pro nás Brňany je nejzajímavější osmý oddíl, který se přímo jmenuje *Tradiční brněnské slavistky* a pojednává o Bohuslavu Horákově (1881–1960) jako editorovi již zmíněného cestopisu Daniela Vettera *Islandia* (vyšlo v Lešně roku 1638). Ostatně brněnských a moravsko-slezských filiací je v tomto spise více: autor děkuje mimo jiné profesorovi Masarykovy univerzity Milanu Kopeckému, dr. Liboru Paverovi ze Slezské univerzity a jiným.

Rott je přívržencem studia literatury v širších kulturně historických souvislostech: ve stopách metodologů tzv. mikrohistorie zkoumá všední den lidí 17. století, jejich starosti, kulturní zázemí a mentalitu, resp. toto vše se snaží na základě dostupných materiálů rekonstruovat. Přístup bychom mohli nazvat kontextovým: literatura nebyla ani tak plochou k předvádění dovedností, jako projevem lidského bytí, lidské existence, manifestací náboženského života. Ukazuje se, jak plodné je srovnávací zkoumání založené na materiálech blízkých národů – geograficky, etnicky, jazykově, historicky a mentálně. V polsko-českých vztazích je řada světlých, ale i temných míst, které je třeba *sine ira et studio* znovu analyzovat jako zajímavé doklady naší dávné koexistence i jako model nebo varování. To vše v Rottově knížce v zastřeně, ale o to hlubší podobě najdeme.

Slezsko znovu ožívá v minulých i současných reáliích, ve své přirozené multikulturalnosti, jak se vrstvila po řadu staletí: Češi, Poláci, Prusové, katolíci, protestanti, nakonec i pravoslavní... Takových regionů nabízí střední Evropa řadu, tj. tranzitivních, smíšených oblastí, v nichž se jako v kapce vody zrcadlí složité osudy starého kontinentu i to, že inspiraci multikulturalismem nemusíme hledat ani v Americe, ani v Asii. Byla tady odjakživa: vlastně od mediteránní kolébky. Rottova kniha je také implicitní výzvou k česko-polskému sblížování: takových pokusů byla v minulosti řada, ale nedopadly slavně – vinou obou stran. Že by přišel čas globální nápravy?

Souvislost kultury, ikonosféry a literatury formuluje katovický sborník o vizualizaci. První oddíl tyto vztahy analyzuje v obecnější rovině, v druhém oddílu se rozebírají poetické transgrese (to je pojem, s nímž se v Polsku pracuje snad nejčastěji) ikonosféry ve smyslu vizuální paměti předmětu (např. studie z dílny B. Tokarz, Józefa Zarka, Ireny Novak-Popov aj.). Třetí část pojednává o vizuálním poznání v próze 20. století, čtvrtá obsahuje analýzu vizualizace v dramatu a divadle, pátá část se týká překladu. Kromě Poláků do sborníku přispěli dva Slovinci, jedna badatelka z Kanady, jedna z Francie a jeden český badatel. České problematiky se dotýkají dva příspěvky. O metodologické a problémové scelení se v úvodu pokusila editorka B. Tokarz. Ukazuje na spojitost ikonosféry jako komplexního pojmu s literární poetikou a právě ve 20. století vidí vizualizaci jako klíčovou. Je zřejmé, že se bádání o ikonosféře a její transgresi do literatury ve smyslu intenzifikované vizualizace stýká s tzv. generální genologií (Balcerzan) a generální komparatistikou, tj. s pokusy o komplexní žánrově srovnávací studium umění jako takového, jak se tím zabývá mezinárodní asociace *Ars Comparationis*; důležitým způsobem je to možné a velmi plodné (literatura a hudba, výtvarné umění, architektura atd.), jako technologické postupy inspirativní, ale jako zobecnění jen těžce realizovatelné. Například před časem podniknuté brněnské pokusy o slovník uměleckých žánrů (J. Pavelka, autor těchto řádků aj.) ztroskotal právě na tom, že nebylo možné se metodologicky ujednotit na pojmu žánr či druh v různých družích umění. Jsem v této věci proto poněkud skeptický. To však nic nemění na užitečnosti těchto průníků pro hlubší poznání souvislostí literatury, umění a kultury v jejich co nejširším významu.

Ivo Pospíšil